

AL-MUTANABBİ'NİN YUSUFAĞA KÜTÜPHANESİNDEKİ
ELYAZMASI DİVÂN VE ŞERHLERİ

Doc. Dr. Recep DİKİCİ*

al-Mutanabbî'nin divânı, son abbâsiler devri Arap edebiyatının en mühim manzûm eserlerinden kabul edilmiştir. Arap şiiri tarihinde mühim bir mevki olan al-Mutanabbî, şöhretini bu eseri ile elde etmiştir. Bu dev eserin iki elyazması ile al-Mutanabbî'nin muassır ve divânının ilk şârihi olan İbn Cinnî (ölm. 392/1002)'nin¹ üç ile bir ciltlik ve al-Vâhidî (ölm. 468/1076)'nin² bir

(*) Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

1. Divânı (başlı اغباليب olan) Kâfûr hakkındaki kasîdeye kadar bizzat al-Mutanabbî'ye okuduğunu söyleyen (bk. İbn Hallikân, Vafayât al-a'yân va anba'abnâ' az-zamân, nâşir Dr. İhsân Abbâs, Beyrut, 1397, I, 122) büyük edip ve nahiv âlimi Abu'l Fath Osmân b. Cinnî, 330 (941)'den önce Musul'da doğmuştur. İlk nahiv tahsilini burada yapan İbn Cinnî, Abû Alî al-Fârisî'den de ders okumuştur. İlmî faaliyeti daha çok Bağdâd'da geçmiş olan bu âlim, birçok talebe yetiştirmiş ve 392 (1002)'de Bağdâd'da vefât etmiştir. Eserlerinden al-Hasâ'is, al-Muzakkar va'l-muannağ hatırlatılabilir (Hakkında geniş bilgi için bk. as-Sa'âlibî, Yatimat ad-dahr (Dimaşk, 1303), I, 77; al-Hatîb al-Bagdâdî, Târih Bağdâd (Kahire, 1349), XI, 311; Yâkût al-Hamavî, Mu'cam al-udabâ (Mısır, 1938), XII, 83; Omar Riżâ Kahhâla, Mu'cam al-mu'allifîn (Beyrut, tarihsiz), VI, 251; Hayraddîn az-Ziriklî, al-Alâm (Beyrut, 1369), IV, 364; Carl Brockelmann, Geschichte der arabischen Litteratur (Leiden, 1943-1949), I, 126; aynı müellif, Geschichte der arabischen Litteratur, Supplementband (Leiden, 1937-1942), I, 191; Fuat Sezgin, Geschichte der arabischen Schrifttums (Leiden, 1967), I, 18; J. Pedersen, İbn Cinnî, İslâm Ansiklopedisi (İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, 1968-1986), V/II, 720).

2. al-Vâhidî diye tanınan bu âlim, aslen Nisâbûr'lu olan Alî b. Ahmed b. Muhammed'dir. Bu zat, tefsîr, fıkıh, nahiv ve lûgat âlimi olup, 468 (1076)'da vefât etmiştir. Eserlerinden al-Basîf fi'n-nahv, al-İgrâb fi'l-i'râb ve al-Magâzî zikredilebilir (Hakkında geniş bilgi için bk. Vafayât, I, 419-420; Mu'cam al-udabâ, XII, 257-270; Mu'cam al-mu'allifîn, VII, 26; GAL, I, 411-412; Suppl., I, 730-731).

ciltlik pek kıymetli elyazması şerhleri¹, Yusufâğa kütüphanesinde bulunmaktadır. Bu eserleri ele alıp tanıtmak suretiyle Arap edebiyatı tarihine iyi bir katkıda bulunacağımız kanaatindeyiz. Bunları tanıtmadan önce, şâirimizi yakından tanımamızın faydalı olacağını düşünerek, işe onu anlatmakla başlıyoruz.

Kaynaklarda², al-Mutanabbî'nin tam şecerəsi, Abu't-Tayyib Ahmed b. al-Husayn b. Abd aş-Şamad al-Cu'fî al-Kindî şeklinde kaydedilmiştir. Temiz bir nesebe sâhip olan şâirimiz al-Mutanabbî, h. 303 (m. 915) yılında Kûfe şehrinde dünyaya geldi³. al-'Abdân diye tanınan al-Mutanabbî'nin babası al-Husayn, suculuk yapıyordu⁴. Bununla beraber çok mütevâzi olan âilesinin Yemen'de Cu'f kabilesi kolundan geldiğini iddiâ eden al-Mutanabbî'nin kendisi de, hayatı boyunca cenup araplarının, şimâl araplarından daha üstün olduğu kanaatini muhafaza etti⁵.

İlk tahsilini doğduğu şehir Kûfe'de yapan al-Mutanabbî, çocuk yaşta Şam'a gelerek edebiyat ve lügat ile meşgul oldu ve

1. Bu divânın kırkını üzerinde şerhi yapılmıştır (bk. İbn Kasîr, al-Bidâya va'n-nihâya (Kahire, 1932), II, 269; İbn Hacer al-Askalânî, Lisân al-mizân (Haydarâbâd, 1329-1331), I, 160; al-A'lâm, I, 111; Kâtip Çelebî, Kaşf az-zunûn an asâmi'l-kutub va'l-funûn (İstanbul, 1971-1972), II, 809).

2. Târih Bağdâd, IV, 102; Vafayât, I, 120; İbn al-Anbârî, Nuzhat al-alibbâ (Kahire, 1294), s. 366; al-Bidâya, II, 256; İbn al-İmâd, Şazarât az-zahâb (Kahire, 1350-1351), III, 13; İbn al-Cevzî, al-Muntazam fî târih al-mulûk va'l-umam (Haydarâbâd, 1355), VII, 24; al-A'lâm, I, 110; Mu'cam al-muallifin, I, 201; GAL, I, 86; R. Blachère, Mütenebbî, IA, VIII, 858.

3. Târih Bağdâd, IV, 102; Nuzha, s. 366; Şazarât, III, 15; al-A'lâm, I, 110; GAL, I, 86. Ancak İbn Kasîr (bk. al-Bidâya, II, 256) ve as-Suyûtî (bk. Husn al-muhâzara, Beyrut, 1967, I, 560), al-Mutanabbî'nin h. 306 (m. 918) yılında doğduğunu zikretmektedir.

4. Nuzha, s. 366; al-Bidâya, II, 256; al-Muntazam, VII, 24; az-Zahabî, Siyar an-nubalâ (Beyrut, 1984), XVI, 200.

5. R. Blachère, Mütenebbî, IA, VIII, 858.

bu sahalarda derinleşti¹.

h.312(m.924) yılı sonuna doğru,herhâlde az evvel Kûfe'yi almış ve tahrip etmiş olan Karmatîlerin²tazyiki altında al-Mutanabbî,âilesi ile berâber Samâva'da,şarkında Savâd al-Kufa ve garbanda Palmyrene arasında bulunan bölgede,ilk defa olarak iki yıl ikâmet etti.Karmet dâileri,bu ıssız bozkırlarda göçebe hayat geçiren Bani Kalb üzerinde çok müessir olmuşlardı.Genç şâir muhtemel olarak,bu delâlete düşmüş kimselerden bazılarıyla münâsette bulunarak şiî,ihtimal zeydî tesirlere maruz kaldı.Buna karşılık,bedevîler arasında bulunuşu³,al-Mutanabbî'ye Arap dili hakkında sonraları çok gurur duyduğu o derin bilgiyi temin etmiş olmalıdır⁴.Nitekim,onun lügat hazinesine sâhip oluşu,ilerde devrinin büyük nahiv âlimlerinden Abû Âlî al-Fârisî(ölm.377/987)'yi⁵ hayrette bırakacaktır.Şöyle ki,birgün Abû Âlî al-Fârisî,al-Muta-

1. Dîvân,Yusufağa kütüphanesi,nr.4999,vrk.1^b; Târîh Bağdâd,IV,102; Vafayât,I,120; Nuzha,s.366.

2. L. Massignon, Karmatîler,IA,VI,352-359.

3. Târîh Bağdâd,IV,102; al-Bidâya,II,256; İbn Tağrîbardî,an-Nucûm az-zâhira(Kahire,1348-1375),III,340; al-Mutanabbî,dîvânında(Yusufağa ktb.,nr.4999)çöl hatıralarından sık sık bahseder(msl.bk.60^a,78^b).

4. R. Blachère, Müteñebbî,IA,VIII,858.

5. Abû Âlî,h.288(m.900)yılında İran'da,Fasâ'da doğmuştur.Daha sonra Bağdâd'a gelip yerleşen bu zat,burada büyük âlimlerden nahiv okumuş ve bu sahada değerli bir âlim olmuştur.Nitekim,onun birçok talebeleri,kendisinin al-Mubarrid'den daha üstün ve daha âlim olduğuna kânidirlere.Büveyh melîki Samsâm ad-davla'ya,ben nahivde Abû Âlî al-Fârisî'nin oğluyum,dedirtecek kadar değer kazanan bu âlim,h.377(m.987)'de Bağdâd'da vefât etmiştir.Eserlerinin en meşhûrlarından al-İzâh va't-takmila,Kitâb al-Huccat ve al-Maksûr va'l-mamdûd'unu hatırlatabiliriz(Hakkında geniş bilgi için bk. Târîh Bağdâd,VII,275-276; Yâkût al-Hamavî,İrşâd al-arib ilâ ma'rifat

nabbî'ye (نَبِيٌّ) vezninde bize bir kaç tane cemi söyleyebilirsin? diye sorar.O da,(جَمْعٌ)ve(كَلِمَةٌ)diye cevap verir.Bunun üzerine aş-Şayh Abū Ali al-Fārisī,üç gece bu iki cemi kelimenin üçüncüsünü bulmak için lügat kitaplarını mütalaa ettim,bulamadım,der¹.Bir vesileyle Abu'l Hasan Muhammed b.Yahyā al-Ālavī de,onun ilmi,edebi ve araplarla sohbeti severek yetiştiğini,iki sene zarfında bedevî hasletlerini kazanıp kendilerine geldiğini,kitâbeti ve kirâeti öğrenmiş olduğunu,ayrıca 30 varağa yakın al-Aşmâi(ölm.216/831)'nin² eserlerinden birini bir kitapçıının huzurunda kısa zamanda ezbere okumuş olduğunu naklederek,hâfazasının aşırı derecede kuvvetliliğini beyân eder³.Aynı zamanda al-Mutanabbî,erken başlayan şâirliği ile kendini göstermekte gecikmedi.Nitekim o,dîvânının bir kısmını teşkil eden şiirlerini bizzat çocukluk yıllarında inşaatta bulunmuştu⁴.

h.315(m.927) başlarına doğru,Kûfe'ye dönünce,al-Mutanabbî kendisini tamamiyle şiire vermiş görünmektedir.Kendisi geçen asrın büyük medhiyecilerinden Abū Tammām(ölm.231/845)⁵ve al-Buhturî(ölm.284/897)'ye⁶ karşı hayranlık duyuyordu;onlar ve muâsırlarının ekserisi gibi,şiiri,servet ve iktidara erişmek için,emin

al-adib(nşr.Margouliout⁴,Kahire,1907-1925),III,9-22;al-Kiftî,İnbâh ar-ruvât alâ anbah an-nuhât(Kahire,1363-1374),I,273-275;Mu'cam al-mu'allifin,III,200;al-A'lâm,II,193;GAL,I,114;Suppl.,I,175).

1.Vafayât,I,120-121;Nuzha,s.372;Şazarât,III,114.

2.Hakkında bk.Mu'cam al-mu'allifin,VI,187;Suppl.,I,163-165.

3.Tarih Bağdâd,IV,103;Nuzha,s.367;al-Muntazam,VII,25.

4.Msl.bk.Dîvân,Yusufağa ktb.,nr.4999,vrk.5^a,7^{a-b},11^{a-b},12^b.

5.Şâir için bk.GAL,I,84;Suppl.,I,134;H.Ritter,Ebû Tammâm,IA,IV,54-56.

6.Şâir için bk.Vafayât,VI,21 v.d.;Abu'l-Farac al-İsfahânî,al-Ağânî(Bulak,1285),XVIII,167;GAL,I,80;Suppl.,I,125;D.S.Margouliouth,Buhturî,IA,II,775-777.

bir vasıta olarak kabul ediyordu. Nitekim o, yeteneği ve çabasıyla zamanla bazılarınca Abū Tammām ve sonrakilerinden bile daha üstün tutulabilecek bir şâir olacaktır¹. İlk önce Kûfe'den Abu'l Fażl adında birine intisap ile, ona kısa bir şiir ithaf etti. İhtimal karmatiliği kabul eden, herhalde lâedriye mezhebinden olan (yazılan medhiyeler buna şehâdet etmektedir) bu şahıs al-Mutanabbî'nin felsefî ve dînî bakımdan yetişmesinde mühim bir tesir yapmış görünmektedir².

al-Mutanabbî'nin çok değişik muhitlerde ve şartlarda geçen hayatı, tarihi seyir içinde devam edecektir. Nitekim o, h. 316 (m. 928) yılı sonuna doğru, ihtimal şehrin karmatîler tarafından yeniden yağma edilmesi neticesinde, Kûfe'yi terk ediyor ve Bağdâd'a gidiyor. Burada Muhammed b. Ubayd Allâh al-Âlavî'nin medhiyecisi oluyor³. Oradan Suriye'ye giderek iki yıl dolaşan al-Mutanabbî, bazı şiirleriyle Manbia bölgesi bedevî reislerine hitap eder ve bazılarına da Trablus Şam ve Lâzikiya ediplerine ithaf eder⁴.

al-Mutanabbî, bu devrede bir mersiye ve bazı irticali şiirler istisna edilirse, yalnız yeni-klâsik tarza göre kasîdeler kaleme almıştır⁵. Değerinin anlaşılmasını üzerine, Lâzikiya'ya gelip isyanda bulunmuştur. Daha da ileri giderek itibarını artırmak için, Samâva'de peygamberliğini iddiâ etmiştir. Bu yüzden de kendisine al-Mutanabbî denmiştir. Başlangıçta birkaç muvaffakiyet elde et-

1. Vafayât, I, 121. Nitekim Abu'l Âlâ' al-Ma'arrî, onun Muhdesînin en iyi şâiri olduğunu kabul eder. Hatta Başşâr b. Burd ve Abū Nuvâs ile Abū Tammām gibi sonrakilerden daha üstün tutar. Ancak aş-Şarîf al-Murtazâ, buna muhalefet eder (bk. an-Nucûm, III, 341).

2. R. Blachère, Mütenebbî, I, VIII, 858.

3. Dîvân, Yusuf ağa. ktb., nr. 4999, vrk. 2^b v. d.; I, VIII, 859.

4. Aynı eser, aynı yer, vrk. 43^a v. d.; I, VIII, 859.

5. I, VIII, 859.

mişse de, kendisi ve taraftarları olan Banî Kalb ile diğer kabilelere mensup isyancı bedevîler mağlup edildiler. İhşîdilerin¹ Hims emîri Lu'lu' (322/933 sonuna doğru) tarafından yakalanarak Hims'de hapse atıldı. İki yıl hapiste kaldıktan sonra, hatâ işlediğini ikrara zorlanarak, serbest bırakıldı. Bu sırada al-Mutanabbî, şiirin mevki ve iktidâr ihtireslerine gerçekleştirebileceğine kanaat getirdi². Yaşadığı ortamın şiirlerine tesir ettiği görülür. Nitekim al-Mutanabbî'nin isyanından az önce veya isyana sırasında kaleme almış olduğu şiirler, ilhâmın kendiliğinden gelmesi, şâirin şiir kalıplarından ayrılışı, ilk şiirlerindeki tarzdan çok daha husûsî bir vasıf kazanan üslûbunun kuvveti ile temayüz eder³.

h. 325 (m. 937) yılından itibaren birçok seneler kararsızlık içinde, kalan al-Mutanabbî, Antakya, Şam, Halep v. b. şehirlerde ücret karşılığı mâli durumu orta halli kimseleri veya memurları methederek, şöhretini artırdı⁴. h. 328 (m. 939) yılı başlarında Suriye'yi zabteden amîr al-umarâ' adına Şam valisi olan emîr Badr b. Ammâr b. İsmâîl al-Asadî'nin resmî şâiri olmuş ve çeşitli vesilçelerle yüksek bir ilhâmın ürünü olan medhiyelerini ona ithaf etmiştir⁵. Bu devrede av şiirleri⁶ hariç üçüncü tarzı olan ve şekil bakımından ilerleme gösteren kasîdeler yazmıştır. Kıskaç kimselerin de-

1. C. H. Becker, İhşîdîler, IA, V/II, 945.

2. Târîh Bağdâd, IV, 103-104; Vafayât, I, 122; Siyar an-nubalâ, XVI, 200; GAL, I, 86.

3. R. Blachère, Mütenebbî, IA, VIII, 859.

4. Divân, Yusufâğa ktb., nr. 4999, vrk. 33^b, 36^a, 42^a, 43^a, 72^b; ayrıca bk. IA, VIII, 860.

5. Divân, Yusufâğa ktb., nr. 4999, vrk. 46^a, 47^a, 48^b, 50^a; ayrıca bk. IA, VIII, 860.

6. Divân, Yusufâğa ktb., nr. 4999, vrk. 44^b-45^a.

sîselerinden dolayı Badr ile arası açılan ve kendisini emniyet-
te hissetmeyen al-Mutanabbî, tekrar Suriye çölüne gider ve isyan-
cı fikre kapılır. Ancak al-Mutanabbî, Badr'ın Irak'a gidisiyle or-
taya çıkabilir. Yaklaşık 329(m.940) ortalarından yani Badr b. Ammâr
ile bozduğu tarihten 337(m.948) yılı başına kadar geçen sürede
al-Mutanabbî, dördüncü tarzı teşkil eden ve ölümüne kadar sadık
kaldığı yeni bir edebiyat türü meydana getirir. Öyleki bu devre-
de o, yeni-klasik kasîde çerçevesini atmaksızın âşıkâne giriş kıs-
mını asgarî hadde indirir, hattâ bunun yerine bazan hulyalarını,
hayal kırıklıklarını aksettiren felsefî ve lirik bir giriş koyar¹.

Nihayet 337 başında, Haleb Hamdânî sarayına girmeğe ve emîr
Sayf ad-davla'nın şâiri olmağa muvaffak olur². al-Mutanabbî'nin
yanında 9 yıl kaldığı Sayf ad-davla, Bizans ile yaptığı savaşlar
kadar Haleb'de etrafına topladığı güzîde şâir ve âlimler halesi
ile şöhret kazanmıştır. Bu edipler topluluğunun çekirdeğini şüp-
hesiz babasının hizmetinde yaşamış olanlar teşkil ediyordu. Halop-
de yerleştikten sonra ise, savaşıncılığının, cömertliğinin cezbettiği
büyük isimler, al-Mutanabbî, Abû Firâs, al-Fârâbî, Abu'l Farac İşfa-
hânî Haleb'i bütün ortaçağ boyunca hatıralarda canlı kalan bir
edebiyat merkezi haline getirmişlerdir. Onun adını tarihte ebedî-
leştirenler de hiç şüphesiz bu büyük şahsiyetlerdir³.

al-Mutanabbî, seferlerinde Sayf ad-davla'ya refâkat ediyor,
Haleb'e dönünce Bizanslılara veya çöl bedevîlerine karşı savaş-

1. R. Blachère, Mütenebbî, I, VIII, 860.

2. Târîh Bağdâd, IV, 104; Vafayât, I, 122-123; Nuzha, s. 372; al-Mun-
tazam, III, 24; al-A'lâm, I, 111; GAL, I, 87; I, VIII, 860; Divân, Yusufâğa
ktb., nr. 4999, vrk. 92^b.

3. Fikret İşıltan, Sayf-üd-devle, I, X, 539.

larını dile getiriyordu¹. Bunun yanı sıra Sayf ad-davla'nın âhi-
rete irtihal eden yakınları için de mersiyeler söylüyordu². Sayf
ad-davla'nın kendisini hediyelere boğduğu³ al-Mutanabbî, sık sık
irticalî şiirler de terennüm ediyordu⁴. Bu devirde al-Mutanabbî-
nin şiirinde büyük bir sanata eriştiği muhakkaktır. Sayf ad-dav-
la'nın bizanslılara karşı savaşlarının ezâmetini ekseriyâ ken-
disine karşı çıkarılan Abû Firâs (ölm. 357/968)'ten⁵ çok iyi tas-
vir edebilmiştir. Şiirinde, şüphesiz, Abû Firâs'ınkinin câzibesi
yoktur, fakat bunlar daha dolgun ve daha destânî bir edâ taşır.
Bununla berâber al-Mutanabbî'nin sert mizacı ve elde ettiği iti-
bar, kendisine amansız düşmanlar kazandırdı. Şâir al-Babbagâ (ölm.
398/1007)⁶ ve diğer dostlarının kendisini müdafaası, Abû Firâs'ın
tarafdarlarınınki karşısında yeterli olamadı. al-Mutanabbî, yavaş
yavaş kibirinden bıkan Sayf ad-davla'nın kendisini himâye etme-
diğini farkedince, âilesi ile birlikte 346(m.957) yılında gizlice
Haleb'den Şam'a kaçtı⁷. al-Mutanabbî'nin Sayf ad-davla ile ilgi-
li dîvânında bir bölüm teşkil eden şiirleri as-Sayfiyat diye tes-

1. Dîvân, Yusufâğa ktb., nr. 4999, vrk. 107^a, 111^b, 143^b, 148^{a-b}.

2. Msl. bk. Dîvân, aynı yer, vrk. 95^b, 101^a, 154^a v. d.

3. Dîvân, aynı yer, vrk. 118^b; al-A'lâm, I, 111.

4. Msl. bk. Dîvân, Yusufâğa ktb., nr. 4999, vrk. 112^a, 115^b, 123^a;
ayrıca bk. İA, VIII, 860.

5. Hakkında bk. Brockelmann, Ebû Firâs, İA, IV, 17.

6. Hakkında bk. J. Hell, Bebbegâ, İA, II, 431.

7. R. Blachère, Mütenebbî, İA, VIII, 860-861. İbn Hacer (Lisân al-
mizân, I, 161) ve İbn al-İmâd (Şazarât, III, 14) şöyle kaydeder : Âlimler,
Sayf ad-davla'nın meclisinde hazır bulunurlar. Her akşam münâzara
yaparlardı. Bir gece al-Mutanabbî ile İbn Hâlavayh arasında çekiş-
me zuhur etti. İbn Hâlavayh, anahtarla al-Mutanabbî'nin yüzüne vur-
du ve al-Mutanabbî'nin yüzünden kanlar aktı. al-Mutanabbî öfkelen-
di ve Kâfûr'a gitti.

miye edilir¹.

Artık Şam'dan sonra, 346(m.957) yılından itibaren Mısır'da Fustât'ta² ikâmeti gerekecektir. al-Mutanabbî, Sayf ad-davla'dan ayrılınca, İhşîdîlerin nâibi Kâfûr'un daveti üzerine, Kahire'ye geldi ve burada birkaç sene kaldı. Kahire'de geçirdiği senelerin ilk günlerinde Kâfûr'a medhiyeler yazdı³. Fakat dostlukları uzun sürmedi. Çünkü rivâyete göre, Kâfûr vaad ettiği idâri bir vazifeyi peygamberlik iddiâ etmiş olan bir kimseye emânet edemeyeceğini söyleyerek, ona vermekten imtinâ etmişti⁴. Bunun üzerine al-Mutanabbî, diğer bir İhşîdî kumandanı Abû Şucâ' Fâtik'in teveccühünü kazanmaya çalışmıştır⁵. al-Mutanabbî, 350(m.961) yılında vefât eden bu zata mersiye yazmış⁶, Kâfûr'u ise hicvedip⁷, Fustât'tan ayrılarak, birkaç gün kaldığı Kûfe'ye geçmiş⁸, oradan da Bağdâd'a gidip yerleşmiştir⁹. Dîvândaki Kâfûr ve Abû Şucâ' devresiyle ilgili şiirler al-Muzariyat ismi ile tanınır¹⁰.

Bağdâd'da al-Muhallabî(ölm.352/963)'ye¹¹ intisab etmeyi düşünen al-Mutanabbî, şâir İbn Haccâc(ölm.391/1001)¹² ve Abu'l Farac

1. Dîvân, Yusufağa ktb., nr.4999, vrk.92^b-157^b.

2. Hakkında bk.C.H.Becker, Kahire, IA, VI, 74-83.

3. Dîvân, Yusufağa ktb., nr.4999, vrk.158; Târîh Bağdâd, IV, 105; al-Bidâya, II, 256; al-A'lâm, I, 111.

4. Vafayât, I, 122; Şazarât, III, 114; İbn Raşîk, al-Umda(Mısır, 1963) I, 45; GAL, I, 87; M.Sobernheim, Kaûr, IA, VI, 69-70.

5. Dîvân, Yusufağa ktb., nr.4999, vrk.179^a; IA, VIII, 861.

6. Dîvân, aynı yer, vrk.180^b.

7. Aynı eser, aynı yer, vrk.178^b.

8. Dîvân, Yusufağa ktb., nr.4999, vrk.177^b; al-Bidâya, II, 256; al-A'lâm, I, 111.

9. al-Bidâya, II, 256; al-Muntazam, VII, 24; IA, VIII, 861.

10. Dîvân, Yusufağa ktb., nr.4999, vrk.158^a-185^b.

11. K.V.Zettersteen, Mühellebî, IA, VIII, 798.

12. D.S.Margoliouth, İbnülHaccâc, IA, V/LI, 855-856.

al-İsfahânî(ölm.357/967)'nin¹rekâbeti yüzüne bu tasarılarından vaz-geçmeye mecbûr olmuştur².Ancak bu sırada al-Mutanabbî,boş durma-yıp dersler vermiş ve dostlarından müteşekkil bir topluluğa o zamana kadar yazmış olduğu şiirlerini izân ve şerh etmiştir³.

Takriben 354(m.965)yılı başlarında Arracân'a giden al-Mu-tanabbî,burada Büveyhî vezîri İbn al-Amîd'in teveccühünü kazan-mayı da başardı ve ona medhiyeler yazıp bahşişler elde etti⁴.Vâ-kiâ İbn al-Amîd,şâir ve edipleri sarayında toplamış ve onları himâye etmiş bir vezîrdir⁵.al-Mutanabbî'nin dîvânındaki İbn al-Amîd'e dâir şiirlere de al-Amîdiyat denmiştir⁶.

İbn al-Amîd'in meclislerinde hazır cevaplılığı ile dikkati çeken⁷al-Mutanabbî,bu defa Büveyhî sultanı Âzud ad-davla'nın⁸ar-zusu üzere,Şirâz'a gitmiştir.Birkaç medhiye⁹ve taziye¹⁰yazarak Â-zud ad-davla'nın da iltifâtına mazhar olan şâirimiz al-Mutanabbî,artık memleket hasretiyle olsa gerek,önce Bağdâd'a geçip sonra da

1.Brockelmann,Ebülferec,İA,IV,77.

2.GAL,I,87;R.Blachère,Mütenebbî,İA,VIII,861.

3.al-A'lâm,I,111;İA,VIII,861.

4.Dîvân,Yusufağa ktb.,nr.4999,vrk.187^a,188^b;Nuzha,s.373;
al-Bidâya,II,256.az-Zahabî,eserinde(bk.Siyar an-nubalâ,XVI,200)
al-Mutanabbî'nin şiiriyle çok mala nâil olduğunu zikreder ve bu-
na ilâveten de İbn al-Amîd ve Âzud ad-davla tarafından ona otuzar
bin dinâr bahşiş verildiğini kaydeder.

5.K.V.Zettersteen,İbnül'Amîd,İA,V/II,843.

6.Dîvân,Yusufağa ktb.,nr.4999,vrk.187^a-191^b.

7.Lisân al-mizân,I,161.

8. Âzud ad-davla,şâir ve âlimleri teşvik,câmiler,hastaha-neler v.s.umûmi müesseseler inşa etmek,bozulmuş kanal ve kuyuları temizlemek ve fakirlere devlet tarafından muâvenet etmek suretiy-le,dâhilde ülkenin refahını temin için,elinden geleni yapmıştır
(bk.K.V.Zettersteen,Büveyhîler,İA,II,844).

9.Msl.bk.Dîvân,Yusufağa ktb.,nr.4999,vrk.192^a,193^b,195^b.

10.Msl.bk.Aynı eser,aynı yer,vrk.197^a.

Kûfe'ye gitmeğe karar verir¹. Dîvândaki Âzud ad-davâ devresiyle ilgili şiirler ise, al-Azudiyat diye tesmiye edilmiştir².

Muhsin isminde bir oğlunun olduğunu tesbit ettiğimiz³ al-Mutanabbî'den birçoklarının şiir rivâyet ettiği görülür. Nitekim az-Zahabî, Abu'l Hasan Muhammed b. Ahmed al-Mahâmilî, Âlî b. Ayyüb al-Kummî, Abû Abd Allâh b. Bâkûvayh, Abu'l Kâsım b. Habîş, Kâmil al-'Azâ'imî ve al-Hasan b. Âlî al-'Alavî'nin ondan şiir rivâyetinde bulduklarını zikreder⁴.

Görüldüğü üzere, al-Mutanabbî, bir taraftan devrinin melik, vezîr ve büyük devlet adamlarının iltifat ve bol miktarda bahşişlerine nâil olmuş, diğer taraftan da tam bunun aksine assız çöllerde ve hapishanede muzdarip olmuştur. İşte böyle bir hayattan sonra al-Mutanabbî, berâberinde oğlu ve hizmetçileri olmak üzere, h. 354 (m. 965) yılında İran'dan Bağdâd'a gelirken, Dayr al-'Âkûl'dan⁵ iki mil uzaklıkta an-Nu'maniya'nın şarkında katledilmiştir. Malları ise, katiller tarafından yağma edilmiştir⁶.

Vefâtını müteâkiben şâirlerin mersiye yazdıkları⁷ al-Muta-

1. Târîh Bağdâd, IV, 105; Vafayât, I, 123; al-Muntaẓam, VII, 26; al-A'lâm, I, 111; GAL, I, 87; R. Blachère, Mütenebbî, IA, VIII, 861.

2. Dîvân, Yusufâğa ktb., nr. 4999, vrk. 192^a-202^a.

3. al-Bidâya, II, 256. Ancak İbn Hallikân (bk. Vafayât, I, 123) ve az-Ziriklî (bk. al-A'lâm, I, 111) al-Mutanabbî'nin oğlunun ismini Muhasad, İbn Cavzî (al-Muntaẓam, VII, 27) ise, Muhammed diye kaydeder.

4. Siyar an-nubalâ, XVI, 200.

5. M. Streck, Deyrül 'Akûl, IA, III, 574-575.

6. Târîh Bağdâd, IV, 105; Vafayât, I, 123; İbn al-Asîr, al-Kâmil fi't-târîh (Kahire, 1348), VII, 16; Şazarât, III, 14; al-A'lâm, I, 111; GAL, I, 87; Suppl., I, 139; R. Blachère, Mütenebbî, VIII, 861.

7. al-Bidâya, II, 259.

nabbi, fevkalâde güzel ve sanatları sağlam şiirleriyle¹ devrinin şâirlerini geride bırakmıştır². Nitekim R. Blachère, al-Mutanabbî-ye lâayık olduğu şekilde, medhiyede bulur³: Rütin arap medhiyecilerinin türlü ölçülerde Abu't-Tayyib'in tesirinde kaldıklarına işaret etmekle iktifâ edelim. Bugün de bu şâir şimâlî Afrika'da en çok okunanlardandır. Suriye ve Mısır aynı şekilde onu çok takdir eder. Buralarda ona medihler ile dolu tetkikler hasreden münekkidler pek çoktur. Mısır'da al-Mutanabbî, edebî meziyetleri, felsefenin cüretkârlığı kadar, araplık hislerinin coşkunu için de takdir edilmektedir. Mizâcının sertliğinden dolayı şikâyet edenler olmuşlarsa da, çağdaşı olan nesil kaybolunca, münevver şahıslar, kat'i olarak onun lehinde kaldı.

Şark'da ve garb'da hakkında müstakil eserler yazılmış⁴ olan şâirimiz al-Mutanabbî, arap şiirine ciddi tesirleriyle kendisini kabul ettirmiştir. Nitekim, V. (XI.) asırdan itibaren al-Mutanabbî adı "büyük şâirin" müterâdifi sayıldı. Bu sebepten edebî tesiri,

1. al-Muntaẓam, VII, 28; al-Bidāya, II, 257.

2. al-Muntaẓam, VII, 24; Mir'ât al-cinân, I, 351.

3. R. Blachère, Mütenebbî, IA, VIII, 861.

4. Bu eserlerden bazıları şunlardır ; aş-Şâhib İbn Abbād'ın "Nuḥbat min amsāl al-Mutanabbî va ḥikamihî", al-Hâtamî'nin "ar-Risāla al-mavziha fî sirkât Abi't-Tayyib va sâkit şî'rihî", al-Curcânî'nin "al-Vasāta bayn al-Mutanabbî va ḥuşūmihî", al-Badî'î'nin "aş-Şubḥ al-Mutanabbî 'an ḥayşiyet al-Mutanabbî", aş-Şâhib İbn Abbād'ın "al-Kaşf 'an musâvîi şî'r al-Mutanabbî", aş-Şa'âlibî'nin "Abu't-Tayyib al-Mutanabbî va mā lahū va mā 'alayh", al-Mutîm al-İfrikî'nin "al-İntişâr al-Mutanabbî 'an faşl al-Mutanabbî", Abd al-Vahhâb 'Azzâm'ın "Zikrî Abi't-Tayyib ba'd alf 'âm", Şafîk Cabarî'nin "al-Mutanabbî", Tâhâ Husayn'ın "Ma'al-Mutanabbî", Muhammed Abd al-Macîd'in "Abu't-Tayyib al-Mutanabbî mā lahū va mā 'alayh", Muhammed Kemâl Hilmi'nin "Abu't-Tayyib al-Mutanabbî", Muhammed Mahdî Gulâm'ın "Falsafa al-Mutanabbî min şî'rihî" ve R. Blachère'nin Le Poète arabe al-Mutanabbî (bk. al-'Ilâm, I, 111; IA, VIII, 862).

arap şiiri üzerinde görülen tesirlerin en mühimlerinden biri oldu¹. Şiir ve felsefe arasında uyum sağlayan al-Mutanabbî, şiirlerindeki hikem ve emsâl ile yüksek mertebeler elde etti². al-Mutanabbî, şiirini şöyle vafeder³:

"Muhakkak bu şiir, şiirler içinde yükselen bir meliktir⁴.
O güneştir, dünya ise felektir."

Birçok edebî sanatı al-Mutanabbî'nin şiirlerinde görmek mümkündür. Nitekim kendilerinde muhtelif edebî sanatlar bulunan bazı beyitleri burada örnek kabilinden kaydetmek faydalı olacaktır :

(5) أين أزيبت أيبذا الهام ؟ نحن نبت الرينا ، أنت النمام

"Ey şerefli kimse (Sayf ad-davla), nereye gitmeyi kastediyorsun? Biz yüksek bir yerin bitkisiyiz, sen ise bulutsun."

Bu beyitte teşbih edatı (ك) ve veçhi şebeh (canlılık) kaydedilmemiştir⁶.

1. R. Blachère, Mütenebbi, IA, VIII, 861.

2. Siyar an-nubalâ, XVI, 200; Tarih al-adab al-ârabî, s. 300.

3. Şarh al-Divân, Yusufâğa ktb., nr. 5490, vrk. I, 170^b.

4. Alî Câbir Mirî, Muştafâ Amin, bu kelimeyi "melek" şeklinde kaydeder (bk. al-Balâğat al-vâziha, Mısır trz., s. 29).

5. Şarh al-Divân, Yusufâğa ktb., nr. 5492, nr. III, 112^b; al-Balâğat , s. 23.

6. Bu teşbih, son iki teşbih unsurunun mevcut olmayışı bakımından "at-Taşbih al-balîğ" diye tesmiye edilmektedir (bk. al-Kazvîni, Talhîş al-Miftâh (İstanbul, 1306), s. 47; aynı müellif, al-İzâh (Mısır, trz.); Camâl ad-dîn al-Aksarâ'î, İzâh al-İzâh, Süleymaniye ktb., Damad İbrahim Paşa böl., nr. 1020, vrk. 157^b; at-Taftâzânî, al-Muṣavval (İstanbul, 1309), s. 343; aynı mlf., Muhtaşar al-ma'ânî (İstanbul, 1290), s. 166; Ahmed al-Hâşimî, Cavâhir al-balâğat (Beyrut, trz), s. 270; al-Balâğat

(1) اذا كنت منك الموت فالمال هين وكل الذي فوق التراب تراب

"(Ey Kâfûr) Senin sevg ne ulaştığım zaman, mal önemsizdir. Toprak üzerindeki herşey topraktır."

(2) يهتز الجيش حولك كما تهبط كذا تهبطت جدا هيبتها الحجاب

"Ordu, kartalın kenatlarını hareket ettirdiği gibi, senin etrafında iki taraftan coşuyor."

Sayf ad-davla'ye övgü mahiyetinde söylenen bu beyitte veçhî şebah müfred değil, birçok şeyden çıkarılmış bir sûrettir. Bu tür teşbihe "at-Taşbîh at-Tamşilî" denir³.

(4) من يهن يسهل الهوان عليه ما الجروح بميت ايتلام

"Yaranın ölüye elem vermediği gibi, kim sıkıntıya alışır, tehammülü ona kolay gelir."

Bu beyitte sarîh olmaksızın teşbihe telmîh vardır⁵.

(6) تعرض لي السحاب وقد قلدا فقلت اليك ! ان ممسى السحابا

8a, s.25.

1. Şarh al-Divân, Yusufaga ktb., nr.5490, vrk.I, 113^b; al-Balâğa, s.25; bu teşbih de, teşbihi belîğdir.

2. Şarh al-Divân, aynı yer, vrk.I, 52^b; al-Balâğa, s.34.

3. Abd al-Kâhir al-Curcânî, Asrâr al-balâğa (İstanbul, 1954), s. 208; Abû Ya'kûb Yûsuf b. Abî bokr as-Sakkâkî, Miftâh al-ülüm (Mısır, 1317), 186-187; Fahr ad-dîn ar-Râzî, Nihâyat al-icâz fî dirâyat al-i'câz (İstanbul, 1317), s.81; al-Balâğa, s.35.

4. Şarh al-Divân, aynı yer, vrk, III, 175^a; al-Balâğa, s.71.

5. Bu tür teşbîh, "at-Taşbîh az-zîmnî" diye isimlendirilmektedir (bk. al-Balâğa, s.47).

6. Şarh al-Divân, aynı yer, vrk.I, 91^b; al-Balâğa, s.71.

"Bulut bana göründü, döndük. Avucunu aç 1 Şüphesiz bulut benimle birlikte, dedim."

Bu beyitte bulut, Sayf ad-davla'ya delâlet etsin diye kullanılmıştır. Zira onunla bulut arasında kerem bakımından müşâbehet alâkası vardır. Burada bulut kelimesi, hekîkî manasının dışında kullanılmıştır. Bu tür mecâza "al-Mecâz al-lügavî" denir¹. Karinesi "مشى" kelimesidir.

(2) فم أر قبلى من مشى البحر نحوه ولا رجلا قامت تحاة الأسد

"Benden önce denizin kendisine doğru yürüdüğü bir kimse, ne de arslanların kendisine sarılmaya kalktığı bir adam görmedim."

Bu beyitte de müşâbehet alâkasından dolayı deniz sözüyle kerîm adam (Sayf ad-davla), murad edilmektedir. Karinesi, "مشى" sözüdür. Yine müşâbehet alâkasından dolayı arslan sözüyle şecaatlı kimseler kastedilmektedir. Bunun karinesi ise, "عاسق" sözüdür. Müsteâr zikredilmemiştir³.

1. as-Sakkâkî (ölm. 626/1228), bu tür mecâzı iki kelime arasındaki münâsebet bakımından müfîd olan lügavî mecâz diye tesmiye etmektedir (bk. Miftâh al-ülüm, s. 194). Muahhar devir beyân âlimleri ise, böyle bir mecâzı "al-Mecâz al-lügavî" diye isimlendirmektedirler (bk. Talhîs, s. 48-49; al-İzâh, s. 154; İzâh al-İzâh, vrk. 165^b; al-Mütavval, s. 354, 360; Muhtaşar, s. 172, 175; Cavâhir, s. 292; al-Balâğa, s. 71).

2. Şarh al-Divân, Yusufâğa ktb., nr. 5490, vrk. I, 182^a; al-Balâğa, s. 75.

3. as-Sakkâkî, böyle bir istiâreyi "al-İstiâra al-muşarraha bihâ at-tahkikiya ma'al kaṭ' " diye isimlendirmektedir (bk. Miftâh al-ülüm, s. 199). al-Balâğada ise, müşebbehün bih sarîh olduğu için "İstiâra tasrîhiya" denmiştir (bk. s. 76).

(1) وَيَكْ ذَا فَمِ مَرِيضٍ يَجِدُ مَرَابِحَهُ الْمَاءَ الزَّلَالَا

"Kimin ağzı acı ve hasta olursa,o kimse tatlı suyu acı bulur."

Bu beyit,hakîkî manasında kullanılmamıştır.Bilâkîs al-Mutanabbî,şair zevki ve edebî idrâki olmadığından,şairden zevk almayıp,şairlerini kusurlu görenler hakkında söylemiştir.Bu çeşit edebî sanatlar,"al-İstiâra at-tamsîliya" diye tesmiye edilmektedir².

(3) لَهُ أَيَادٍ عَلَيَّ سَابِقَةً أَمَدٌ مَعَهَا وَلَا أَعَدُّ دَهْمَا

"Onun elleri(nimetleri),bana uzanmaktadır.Ben onun iyiliğinden sayılıyorum.Fakat ben,onları sayamıyorum."

Bu beyitte,eller sözüyle nimetler sözü kastedilmektedir.Bunun ikisi arasındaki alâka müşâbehet olmayıp,nimet el ile verildiği için sebeptir.Bu yüzden de bu mecâza "al-Macâz al-mursal" denmiştir⁴.

(5) وَيَعْتَشِي بِهِ الْحَكَازُ فِي الدَّبْرَتَا مَعَهَا تَدَّ كَانِ يَأْبَسِي مَشِي أَشْتَمِرَ أَجْرَدَا

1.Şarh al-Divân,Yusufağa ktb.nr.5492,vrk.III,52^b;al-Balâğa,s.97.

2.al-Balâğa,s.97;al-İstiâra at-tamsîliya,aslî mânasını murad etmeye mâni bir karineyle müşâbehet alâkasından dolayı,vaz olduğu mânanın dışında bir mânada kullanılan bir terkîbidir(bk. aynı eser,s.98).

3.Şarh al-Divân,aynı yer,vrk.I,152^b;al-Balâğa,s.108.

4.Beyân âlimleri,alâkası teşbih olan mecâzları istiâre,alâkası teşbihten başka olan mecâzları ise,mecâzı mürsel diye tesmiye etmektedir(bk.msl.Asrâr al-balâğa,s.368;Miftâh al-ʿulûm,s.196).

5.Şarh al-Divân,aynı yer,vrk.I,147^a;al-Balâğa,s.115.

"Asa, pişman olarak arkada yürüyor. Şüphesiz o, kırmızı kısa kılıklı (süratli) atın yürüyüşünden çekiniyordu."

al-Mutanabbî, bu beyiti Sayf ad-davla karşısında mağlup olan Rum melikini tavsîf için söylemiştir. Bu beyitte mecâzî aklî vardır. Çünkü yürüyen asa değil, sâhibidir. Fiil, fâilden başkasına isnad edilmiştir¹.

(2) ان في ثوبك الذي المجد فيه لفضياء يسزرى بكل فضياء

"Kendisinde şeref bulunan elbisen, her ışığı gölgede bırakan bir ışıktır."

Şâirimiz al-Mutanabbî'nin dîvânının (Yusufağa ktb.nr.4999) yazma nüshasına bakarak, bazı özelliklerini tesbit ettik. Nitekim dîvândaki şiirler, birkaç mersiye ve ta'ziye hariç genellikle medhiyelerden ibârettir. Aynı zamanda al-Mutanabbî, şiirlerini kâmil, hafîf, tevîl, basît, münserîh ve mütedârik gibi vezinlerle kaleme almıştır. Kâfiye düzeni ise, alfabetik değildir³.

1. Asrâr al-balâğa, s.376; al-balâğa, s.116.

2. as-Sakkâkî, "Kinâye, birşeyin zikriyle mezkûrdan zikredilmemiş intikal etmesi için, zikri lâzım gelen şeyin sarâhaten terk edilmesidir" diye tarif eder (bk. Miftâh al-'ulûm, s.213). Bu beyitte meknî anı nisbet olduğu için, "Kinâyat 'an nisba" vardır (bk. al-Balâğa, s.124). Beyit için bk. Şarh al-Dîvân, Yusufağa ktb.nr.5490, vrk.I, 29^a; al-Balâğa, s.123.

3. Msl. bk. kâfiye düzeni şöyledir : Kâfiyat al-alîf (27^a, 43^{a-b}, 44^{a-b}, 77^a, 120^b, 163^{a-b}, 164^a); Kâfiyat as-sîn (8^a, 18^b, 19^b, 20^{a-b}, 107^b, 167^b, 193^a); Kâfiyat an-nûn (1^b, 10^b, 11^a, 28^b, 53^a, 55^b, 60^b, 77^b, 87^b, 114^a), 152^a-154^a); Kâfiyat al-hâ (2^a, 3^b, 13^b, 55^a, 66^b, 89^b-91^b, 118^b, 127^b, 132^b), Kâfiyat al-lâmâlîf (5^{a-b}, 8^b, 48^b-52^a, 147^b-150^a, 178^a); Kâfiyat al-yâ (161^a-163^a).

Bazı şiirlerin irticâlen söylenmiş olduğu (msl. bk. 24^a, 41^b, 54^b, 76^b, 91^a, 179^b) dîvânda, başlıkların sık sık قال ايها , قال ايها , veya قال ايها , şekline kısaltılmış olarak zikredildiğine de rastlanır. Dîvânın en önemli husûsiyetlerinden birisi de, bazı şiirlerin tarihlenmiş olmasıdır. Zira bu, arap edebiyat tarihi bakımından önem arzeder.

al-Mutanabbî'nin dîvânı, muahhar şâir ve edipler tarafından takdir görüp, şerhedilmiştir. Nitekim ilk önce İbn Cinnî¹, Abu'l Âlâ' al-Ma'arrî², al-Vâhidî³, at-Tabrizî, al-'Ukbarî ve İbn Sîda⁴ v. b. tarafından şerhedilen al-Mutanabbî dîvânı, ekseriya gayretleri zekâlarına üstün olan mütebahhirler tarafından, bütün ortaçağ ve yeni çağ devamınca, İran'dan İspanya'ya kadar, herkesin kolayca istifâde edebileceği hale konulmuştur⁵.

DÎVÂNIN YAZMA NÜSHALARI

1. N ü s h a : Nr. 4999. Pembe bez kaplı bir cild içinde, 206 varak. Sertablı, miklebli ve şîrâzelidir. Serlevhası müzehhebtir. Kağıdı âbâdi olup, cetvelsizdir. 24X17,4 (17X11) cm. ebadında, 15 satırlı, eski nesih. Yazılar, kalın siyah mürekkebe ile yazılmış, ancak başlıkların üstüne kırmızı çizgiler çekilmiştir. Sayfa orta ve kenarlarında ilâveler vardır.

Eserin istinsah kaydı yoktur. (I^a)'da altın cetvel içinde, muhtasar olarak, al-Mutanabbî'nin hayatı hakkında Vafayât al-a'yân'dan bilgiler verilmiştir. Ayrıca aş-Sa'âlibî'nin Yatîma'sinden özet

1. Bk. burada, s. 1.

2. Ahmed Ateş, Ebül'Alâ Ma'arrî, IA, IV, 67-74.

3. Bk. burada, s. 1.

4. Moh. Ben Gheneb, İbn Sîde, IA, V/II, 807.

5. R. Blachère, Mütenebbî, IA, VIII, 861.

bilgi nakledilmiştir. Temellük kaydında (I^a), 'Alī b. Abd al-ʿAzīz ve Abd ar-Rahmān isimleri ile, (I^a) 'da Rüstem b. Ahmed b. Mahmūd aş-Şirvānī'nin ismi zikredilmektedir.

Başı : بسمله ولد أبو الطيب أحمد بن الحسين بن الحسن القتيبي بالكوفة سنة
ثلث وثلاثمائة ونشأ بالبصرة والشام وقال الشعر صبياً فمن أول قوله في صباه
أبلى الموى أسفا يوم النوى بدائي و فرق الحجر بين الجفن والوشى
روح تردد في شك الخلال اذا اطارت الريح عنه الشوب لم يسبين
كفى بجسمي نحولا اننى رجل لسو لا مخا دابتي اياك لم تسبـرن

Sonu (206^b) : و البين من رضاه في دارتي سـملا كما يذمر الا بطل شاكرا
ومن اعراضك اذا فترقا وكل الناس زورا ما خـسـا
وما أنا خير منهم في هواء يهود ولم يجد فيه اتساكسا
حي من الهوى سراني وقد فارقت دارك واصطـلـكسا
تم ديوان شعر أبي الطيب أحمد بن الحسين القتيبي

2. N ü s h a : Nr. 5500. Kahverengi, yıpranmış, şemseli, köşebentli meşin bir cild içinde, 179 varak. Sertablı, miklebli ve şirâzelidir. Kağıdı âbâdi olup, cetvelsizdir. İlk 15 varak tamir görmüş ve yine ilk birkaç varakta kurt yenikleri görülmektedir. 26X 17 (16,8X12) cm. ebadında, 15 satırlı, nesih. Sayfa orta ve kenarlarında ilâveler vardır.

Eserin istinsah tarihi ve müstensih zikredilmemekle beraber, bir takım emârelerden eski bir nüsha olduğu anlaşılmaktadır. Temellük kaydında (I^b), bu kitabı aş-Şayh Sadr ad-dīn Muhammed b. İshāk (al-Konavi) vakfetmiştir, yazısı mevcuttur.

Baş : بسمله ولد أبو الطيب أحمد بن الحسين بن الحسن القتيبي بالكوفة في كعدة سنة
ثلث وثلاثمائة ونشأ بها وبالبادية وقال الشعر صبياً فمن أول قوله بين يدي دونه
(müteâkib şiir için bk. 1. Nüsha).

Sonu(179^b) :

جاءت زورا وأنت مراد وورث بالذي أردنا زاده
هذه الناصر التي نالها منك الى طلبنا من الحوال زاده
بمنه فمناك آخر اليوم هذه ناظر أنت جاره ورقا ده
لدى في ارضنا رسنى سميرور ذى الصباح الذى ترى بيلا ده

Sondan takriben 15 varak noksandır.

DİVÂNIN ŞERHLERİNİN YAZMA NÜSHALARI

İbn Cinnî(ölm.392/1002) :

Dîvân şerhinde şiirlerin manelerinin tefsirini yapan İbn Cinnî, bunlardaki eşbehtan ne murad edildiğini açıklar. Aynı zamanda derin i'rab izâhları(msl.bk.I,18^a) da yapan bu âlim, garip hususlar için istişhadda bulunur¹. Bu arada bazı flizofların sözlerine bile yer verir. Nitekim Galinus'un "İnsanlar yemek için yaşamak isterler, ben ise yaşamak için yerim"(bk.I,99^b) ifâdosini kaydetmiştir. İbn Cinnî, şiirlerin şerh kısmının başına hâ harfiyle işaret koyarak başlamış olup, şiirler alfabetik olarak düzenlenmiştir².

1. İbn Cinnî, şerhini yaparken başta yakın arkadaşı Abû Âlî al-Fârisî(msl.bk.I,68^a; III,27^a), al-Farazdak(msl.bk.I,216^a), an-Nâbiğa(msl.bk.I,31^a), al-Ahmar(msl.bk.I,47^a), al-A'sâ(msl.bk.II,7^b), al-'Accâc(msl.bk.II,2^a), Carîr(msl.bk.II,78^b), İmru'ul Kays(msl.bk.II,223^b), Labîd(msl.bk.III,9^b), al-Kumayt(msl.bk.III,92^b), ar-Râ'î(msl.bk.III,207^a) gibi şâir ve ediplerden istişhadda bulunur.

2. İbn Cinnî'nin şerhinin kâfiye düzeni şöyledir : Kâfiyat al-alîf(I,5^b-35^b), kâfiyat al-bâ(I,36^a-119^b), kâfiyat at-tâ(I,120^a-127^a), kâfiyat al-cîm(I,127^a-128^b), kâfiyat al-hâ(I,128^b-135^b), kâfiyat ad-dâl(I,135^b-226^a), kâfiyat az-zâl(II,1^b-3^b), kâfiyat ar-râ(II,3^b-51^b), kâfiyat az-za(II,51^b-58^b), kâfiyat as-sîn(II,58^b-74^b), kâfiyat aş-şîn(II,74^b-81^b), kâfiyat az-zâd(II,81^b-83^a), kâfiyat al-

I. N ü s h a : İbn Cinnî'nin şerhinin bu nüshası 3 cilt halinde olup, ayrı ayrı tanıtılmaya çalışılacaktır :

1. Cild : Nr. 5490. Kahverengi yıpranmış, gömme şemseli, mebir cild içinde, 225 varak. Sertablı, miklebli ve şirâzelidir. Kağıdı âbâdi ve cetvelsizdir. 26,5X18,7 (19,5X14) cm. ebâdında, 23 satırlı, nesih. Başlıklar, kalın siyah mürekkeble yazılmıştır. Sayfa kenarlarında ilâveler vardır. İlk iki varak tamir görmüş olup, bazı varakların ise şirâzelerinden ayrılmış olduğu görülür. Temellük kaydında(1^b), bu kitâbı aş-Şayh Muhammed b. İshâk (al-Konavi) vakfetti, yazısı vardır.

2. Cild : Nr. 5491. Nüsha tavsifi için bk. burada, 1. cild. Ancak bu nüsha, 26,5X18,5 (19,8X13) cm. ebâdında, 238 varak, 22 satırlı, nesih. Temellük kaydında(1^a), bu cüz'ün h. 664/m. 1265 yılının cemâziyel evvelinde Ahmed b. İbrâhîm b. Sâlih adlı bir zata intikal ettiği yazılıdır.

3. Cild : Nr. 5492. Nüsha tavsifi için bk. burada, 1. cild. Ancak 26,5X18,5 (b. b.) cm. ebâdında, 256 varak, b. b. satırlı, nesih. İlk üç varak tamir görmüştür.

Eserin istinsah¹ tarihi yoktur. Temellük kaydında(1^b) ise, aş-Şayh Şadr ad-dîn Muhammed b. İshâk (al-Konavi) vakfetti yazılıdır.

Başlı : بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَاحْتِجُوا إِلَى اللَّهِ وَاجْتَنِبُوا كُفْرًا مِنْ كُلِّ عَرَفٍ وَمِنْكُمْ أَنْ تَتَّبِعُوا

ayn(II, 83^a-115^b), kâfiyat al-fâ(II, 115^b-124^b), kâfiyat al-kâf(II, 124^b-170^a), kâfiyat al-kâf(II, 170^a-183^b), kâfiyat al-lâm(II, 183^b-III, 104), kâfiyat al-mîm(III, 104^a-205^a), kâfiyat an-nûn(III, 205^a-243^a), kâfiyat al-hâ(III, 243^a-249^b), kâfiyat al-yâ(III, 249^b-255^b).

1. Nüshanın müstensihi mevcuttur.

شعراى الطيب احمد بن الحسين المتنبى تفسير معانيه. وايراد الاشباه فيه وايضا فويضا اعرابه واقامته
 الشواهد على غريبه قرأت اجابتك الى ذلك لما اوتر من مسرتك واتوخاه من بركاتك ولما كان خليل بيني
 وبينه من ريادة الوددة ومستحمد الشبكة وانني لم ار شعرا كان في معناه ولا محزنا مداه. ولقد كان من المعجزة
 فما يحانيه ولزوم طريق اهل الحلم فما يقوله ويحكاه على اشد وشه واحسن سريره وان كان في القائل تحسفا
 من القصد في صناعة الاعراب واكتاب شان وحمل على نادى . . .

Sonu(III,255^b) :

الحمد ان الثياب السود و امرأة حاد و محمد اذا لمست السود حزنا وهذا التصريح تفسير ما داواه به في قوله فيه

Istinsah kaydı(III,255^b) :

تسم الشعر الثالث من شعر ابي الطيب احمد بن الحسين المتنبى تفسير ابي الفتح عثمان بن جني النحوي
 واصلاح الوحيد سعد بن محمد الا زدى الظاهر والحاج اوائل الفصول ملامته وهو خاتمة شعره الحمد للسنة
 وعونه وصلى الله على سيدنا محمد وعلى آله واصحابه وسلم .

II.N ü s h a : Nr.7506. Sırtı kahverengi meşin,kapakları

ebru kağıt kaplı bir cild içinde,312 varak.Sertab ve miklebi ay-
 rılmıştır.Kağıdı âbâdidir. 25,6X17,7 (20,6X12,5) cm.ebâdında,21
 satırlı,nesih.İlk iki varak tamir görmüştür.Bazı varaklarda su
 tahribi görülür.Sayfaları cıvılsız olan bu eserdeki şiirler al-
 fabetiktir.

Eser,h.615(m.1218)tarihinde istinsah edilmiştir.Temellük
 kaydında(1⁹),Rüstem b.Ahmed b.Mahmüd aş-Şirvânî'nin ismi vardır.

Baş : بسملة المتنبى من اهل الكوفة ومولده فيه بكعدة سنة ثلث وثلثمائة
 وتوفي سنة اربع وخمسين . . .

Sonu(312^b) : هذا اخر شعر اى الطيب المتنبى والله المحمود على الائمة .

Istinsah kaydı(312^b) : وافق الفراغ منه يوم اربعا رابع عشر جمادى الاولى
 سنة خمس عشر وستمائة على يد الفقير الى رحمة ربه يونس بن علي بن يعين بن الحسن بن ابراهيم .

al-Vāhidī(ölm.468/1076)¹:

1.Hakkanda bk.burada,s.1.

al-Vāhidī'nin şerhinde takip ettiği usûle gelince, bu âlim de şerhlerini mâna ve i'rab bakımından yapmıştır. Bazı şiirlere açıklık getirmek için, çeşitli şâirlerden ve ediplerden istişhad-
da (msl. bk. Ceylan gözünün siyahlığı için Abû Nuvâs'ın beyiti, vrk. 18^b) bulunur. al-Vāhidī, sık sık İbn Cinnî'nin şerhinden nakiller yapar. Nitekim, (فرأيت قرن الشمس في قمر الضمير) ifâdesinden maksadın, güneşin ortaya çıkışındaki sarılık olduğunu belirten al-Vāhidī, İbn Cinnî'nin bunun güneş ve ayın güzelliğinin cemi mâna-
sında olduğuna kanaat getirdiğini (bk. vrk. 24^b) beyan eder. Bu nüsha da, kâfiye düzeni alfabetik değildir.

III. N ü s h a : Nr. 5493. Yeşil yıpranmış bez bir cild i-
çinde, 257 varak. Sertablı, miklebli ve şirâzelidir. Kağıdı âherli,
su yolu fligranlıdır. 28,5X18,5 (21,5X11,5) cm. ebâdında, 29 satır-
lı, nesih. Siyah ve kırmızı iki cetvelle metinler baştan sona kadar
çerçevelenmiştir. Bazan sayfa kenar ve ortalarında ilâveler var-
dır. Divân metni kırmızı mürekkebe ile, şerhler ise siyah mürekkebe
ile yazılmıştır.

Eser, h. 1063 (m. 1652) tarihinde istinsah edilmiştir. Temellük
kaydında (1^a) ise, İbrâhim İbn Uşşâkî'nin ve Kethûda Yusufâğa'nın
isimleri vardır.

Baş : الحمد لله على سوابغ النعم وله الشكر على جلايل القسم ربنا الذي علم بالتلم
علم الانسان ما لم يعلم فانطقه بالحروف المعجمة التي هي منبع الكلم هشورة ومنظومة وخصه من بين الحيوان
باللغة التي ينطق بها مسرودة مفهومة ومسيّرة بالبيان الذي فضل به العالم كما قال عز وجل ولقد كرّمنا
بني آد م ٠٠٠ اما بعد فان الشجر اتقى كلام واحلى نظام وابعده مرقى في درجة البلاغة واحسنه ذكر اعند
الرواية والخطابة واعلقه بالحفظ مسوعا وادله على الفضيلة الخريزية مصدوعا وحقا لو كان الشعر من الجواهر
لكان عقيانا أو من النبات لكان ريحانا ٠٠٠

واشتغل بايراد الشواهد الكثيرة والنحو الخريب حتى اشتمل على عظام
نوادير ابي يزيد وجميع ابيات كتاب سيويه واكثر مسايله زهاء عن عشرين الفا من الابيات الخريفة وحقا بحكايات

بحكايات نادرة واخبار من الحرب فربما نادرة لا يحتاج في فسر هذا الديوان الي شي * منها والله تعالى ذكره
يتخذنا واياها سعة ورحمته وجميل عونه ويرحم كاتبه وقاريه بفضل ورحمته انه هو الخفور الخائن *

Istinsah kaydı(257^b) :

وقد وقع الخارج من كتابة هذا الكتاب الجليل
الثيل وهو شرح ديوان ابن الطيب احمد المستقبلي للعالم العلامة الفهامة صاحب التصانيف المفيدة الفريدة
في كل فن لا سيما علم التفسير وهو العالم الكبير الشجير الواحدى رحمه . وشكر سعديه ونفع بعلومه المسلمين
آمين في صبيحة الخميس المبارك ثاني يوم من شهر رجب القمرد من شهر سنة ثلاث وستين والالف * وكتبه
بيده الفانية احمد بن منصور بن علي ابو صيرى الشافعي غفر الله له ولوالديه واخواته واخوانه واحبائه وجميع
المسلمين والحمد لله رب العالمين تم *